



İstanbul Şadırvanları

Fatma Sedes*

ORCID: 0000-0002-4064-7381

Öz

Cami mimarisinin, han ve kervansarayların temel öğelerinden olan şadırvanlar, genellikle avlularının ortasında bulunan, çevresindeki musluklardan, ortasındaki fiskiyelerden su akan, çoğu kez, bir örtü (kubbe veya pramidal- konik çatı) ile kaplı abdest alma ve temizlik yerleridir. Plan itibarıyla altıgen, sekizgen biçimlerinde olan şadırvanlar, bazen bir duvar üzerinde tek sıra halinde veya dikdörtgen formda olabilir. Hanlardaki örneklerde zeminde şadırvan, üst katta mescid olan tipolojik örneklere de rastlanmaktadır. Şadırvanın ortasında hazne veya havuz yer alır. Ana yapıyı çevreleyen saçakların altında dirsek genişliği mesafesinde musluklar ve bunların önünde akar'a bağlı su tekneleri, önlerinde taş veya ahşap malzemedен yapılmış oturma elemanları bulunur. Geleneksel oymacılık, edirnekari, kalemkari, hat ve mermer işçiliğinin bitkisel ve geometrik motifleri saçaklar altlarında ve tekne kenarlarında gözlenmektedir. Bu çalışmada Osmanlı cami mimarisinin bütünleyici bir parçası olan şadırvanların, İstanbul'daki örneklerinden ve benzerlerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şadırvan, Abdest yeri, Su yapısı, Geleneksel mimari

Gönderme Tarihi: 05/03/2021

Kabul Tarihi: 20/08/2021

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Mimari Restorasyon, İstanbul-Türkiye, fatmasedes@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

SEDES, F., "İstanbul Şadırvanları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, 2021, s.1189-1211.

Istanbul Fountains

Fatma Sedes*

ORCID: 0000-0002-4064-7381

Abstract

The fountains, which are the basic elements of mosque and caravanserai architecture, are generally domed ablution and cleaning places, which are located in the middle of the courtyards of the mosque, with water flowing from the taps around and gushing water from the fountain in the middle. The fountains, which are generally hexagonal, octagonal, can sometimes, be in a single row on a wall or in a square or rectangular form. There is a reservoir or pool in the middle of the fountain and the main mass ends with a cover of different materials and forms. There are taps under the eaves surrounding the rectangular, hexagonal, or octagonal structure, and water basins in front of the taps. There are seats made of stone or wood in front of or around the fountains. Examples of traditional carving, calligraphy, and marble work are observed on the eaves and poolside. There is also a typological example with a fountain on the ground and a mosque on the top floor in the examples in the inns. In this study, the examples of fountains, which are an integral part of “Ottoman mosque architecture”, in Istanbul and the like, will be mentioned.

Keywords: Fountain, Water structure, Traditional architecture, courtyards of the mosque

Received Date: 05/03/2021

Accepted Date: 20/08/202

* Assistant professor, Istanbul Aydın University Architectural Restoration, Istanbul-Turkey, fatmasedes@gmail.com
You can refer to this article as follows:
SEDES, F., ‘İstanbul Şadırvanları’, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 3, 2021, p.1189-1211.

Фонтаны Стамбула

Фатима Седес*
ORCID: 0000-0002-4064-7381

Резюме

Фонтаны, один из основных элементов архитектуры мечетей, гостиниц и карвансараев, - это места для омовения и очистки, обычно в середине их дворов, с водой текущей из кранов вокруг них и фонтанов посередине, часто прикрытых крышкой. (купольная или пирамидально-коническая крыша). Фонтаны шестиугольной или восьмиугольной формы в плане иногда могут располагаться в один ряд на стене или иметь прямоугольную форму. Посередине фонтана находится водоем или бассейн. На расстоянии ширины локтя расположены краны под карнизами, окружающими основную конструкцию, и желоба для воды, соединенные с акаром перед ними, перед ними сидячие элементы из камня или дерева. Растительные и геометрические мотивы традиционной резьбы, эдирнекари, калемкари, каллиграфия и мраморная обработка прослеживаются под карнизами и по бокам лодок. В этом исследовании будут упомянуты примеры фонтанов в Стамбуле, которые являются неотъемлемой частью архитектуры османской мечети.

Ключевые слова: фонтан, место омовения, водное сооружение, традиционная архитектура

Получено: 05/03/2021

Принято: 20/08/2021

*Док.Лектор, Стамбульский университет Айдын, факультет архитектуры и реставрации, Стамбул-Турция, fatmasedes@gmail.com

Ссылка на статью:

SEDES, F., ‘‘İstanbul Şadırvanları’’, академическая история и мысль, Т.8, NO.3, 2021, С.1189-1211.

Giriş

Kültür varlıklarımızın içinde önemli bir yeri olan şadırvanların tarihi, mimari, estetik değerleri ve şehir içindeki yerleri yadsınamaz. Ata yadigarı olan şadırvanları yaşatmak ve gelecek nesillere bu kültür mirasını ulaştırmak gerekmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de her geçen gün suyun önemi artmaktadır. İnsan sağlığının ve temizliğinin vazgeçilmez ögesi olan su, yüzyıllar boyunca kırsal çeşmelerden, kentlerdeki mimari açıdan özenilmiş çeşmelerden, özellikle İstanbul'daki bezenmiş, zarif çeşme ve şadırvanlardan akarak insanoğluna hizmet etmiştir. Mimari mirasımızın bir parçası olan çeşmeler ve sebiller envanterlere geçmiş ve restorasyon işlemleri gündeme gelmişse de şadırvanların bu konuda bir miktar ihmal edildiği düşünüldükçe bu makale özetle kaleme alınmıştır.

1-Şadırvanlar

Farsça kökenli bir kelime olan şadırvan (Şad Revan), üzeri kubbe, konik ya da piramidal çatı ile örtülü, fiskiyeli ve çepeçevre musluklu havuz demektir. Camilerde abdest alma, el-yüz yıkama yeri olarak kullanılmaktadır. Geleneksel cami mimarisinin ilk dönemlerinden bu yana selatin camilerini tamamlayan bir yapı olarak kullanılmış, çoğu kez de içerisinde yer aldığı caminin yapım üslubuna uygun olarak bezenmişlerdir. Boyut olarak geniş avluya sahip camilerde, avlunun genellikle ortasında, dikdörtgen, kare, altıgen veya sekizgen formda, tek veya çok ender de olsa iki katlı inşa edilmişlerdir. Avlusu bulunmayan küçük olan camilerde ise tek sıra olarak, duvar üzerinde inşa edilmişlerdir. Ülkemizde hemen her camide yer almaktadırlar. Ayrıca kervansaray ve şehirlerin ticari bölgelerinde bulunan han gibi yapıların ve medreselerin avlularında da görülmektedir. Bir meydan veya çarşının içine yapılan, çeşme gibi kullanılan şadırvanlar da bulunmaktadır.¹

Abdest alınan örnekleri, genellikle Anadolu camilerinin iç veya dış avlularında bulunmaktadır. Bu tip şadırvanlar merkezinde fiskiye, yükseltilmiş kenarlarında muslukları bulunan mermer veya taştan yapılmış tesisler işlevsel yapılardır. Hazne çevresine abdest alacak

¹ Enver Tokay, *İstanbul Şadırvanları*, Yayın Evi Yok, İstanbul 1951, s. 15-16.

kullanıcılar için oturma elemanları ve bunların önünde ise atık suyu uzaklaştıran kanal yapılmıştır. önemli özellik, suyun zemin seviyesinden yukarıya çıkartılıp depolanacağı, bir yere (hazne) akıtılmasıdır. Yani toprak altından künklerle getirilen suyun daha yüksek seviyede depolanması gerekmektedir Şadırvanların yukarıdan aşağıya sularının dökülebilmesi için değişik şekillerde fiskiyeler yapılmıştır.²

Şehirlerin çevresindeki kaynaklardan su kemerleri ile taşınarak getirilen suların, su depoları, maksemeler ve su terazilerinden sonra (çeşmeler gibi) ulaştığı son noktalarıdır. Kentlerde çeşmelerde olduğu gibi hem işlev görmekte hem de görsel zenginliği arttırmaktadırlar. Şadırvanlar, yapımlarında kullanılan taş, ahşap ve demir gibi malzeme üzerinde uygulanan bezemelerle, yer aldıkları avlulara güzellik kazandıran fonksiyonel yapılardır.³ Su sesinin insan ruhunda sağıltıcı etkisi dikkate alındığında Şadırvanlarda suyun önce ortada bulunan bir fiskiyeden üstü açık havuzlara, oradan etrafındaki musluk veya lülelerle dışarıya akmasıyla meydana gelen su sesi, insanlara huzur ve ferahlık verdiği ileri sürülebilir. Şadırvanlarda saptanan yapı malzemeleri aşağıda belirtilen şekilde sıralanabilir:

Haznelerinde ve göbeklerde mermer kullanılmıştır .Taşıyıcıları çoğu kez kargir, ahşap ya da karma olarak yapılmıştır. Çatı strüktür elemanları ahşaptan oluşmaktadır.En üst kaplama olarak genellikle kurşun tercih edilmiştir.

Şadırvanların ortasında genellikle mermer veya doğal taş ile oluşturulmuş bir hazne ya da havuz bulunmaktadır. Havuzun üzerinin açık veya örtülü olması gibi farklı örnekleri görülmektedir. Şadırvanlar ana özelliklerine göre değerlendirilirse, sadece havuzdan oluşan şadırvanlar, üst örtüsü bulunan ve havuz köşelerine konulmuş sütunlarla taşınan şadırvanlar, “baldaken” şadırvanlar ve çok fonksiyonlu şadırvanlar olarak sınıflandırılabilir.⁴

a. Bir Havuzdan İbaret Şadırvanlar

Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde havuz biçiminde şadırvanlar inşa edilmiştir. Çoğunluğu süs elemanı ve poligonal planlı olan bu havuzların yapımında mermer kullanılmıştır. Kudüs’te

² Osman Özyurt, “Teknik Yönleriyle Bazı Konya Camilerinin Şadırvanları ve Bunların Türk Şadırvan Mimarisindeki Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXII. Ankara 1991, s. 117.

³ Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 46-47.

⁴ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan’ın Şadırvanları, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1988, s. 189-198.

Mescid-i Aksa ile Kubbetü's-Sahra arasında "birke" (büyük havuz) diye isimlendirilen şadırvan havuzu, 589'da (1193) Eyyubiler tarafından inşa edildikten sonra 728 (1327) yılında Seyfeddin Tengiz tarafından yenilenmiş ve Osmanlılar zamanında XIX. yüzyılda yeniden yaptırılmıştır. 670 (1271) tarihli Sivas Gökmedrese'nin avlusunda bulunan poligonal planlı mermer havuz, oldukça büyük ölçülere sahiptir. Günümüze bazı kalıntıları ulaşan havuz, zarif bir işçilik ürünüdür. Yıldırım Bayezid'in 802'de (1399-1400) inşa ettirdiği Bursa Ulucamii içinde on ikigen planlı büyük mermer havuzun daha küçük ölçülerde benzerleri, çağdaşı bazı camilerde görülmektedir. Klasik Osmanlı mimarisinde ilk revaklı avlulu yapı olan ve 851 (1447) yılında tamamlanan Edirne Üç Şerefeli Camii'nin avlusu ortasındaki daire planlı bir havuz, mekânı tamamlar. Trakya'da mevcut Osmanlı devrine ait bazı meydan şadırvanları, bu tipin geç dönem uygulamalarıdır. Keşan Hersekzade Ahmet Paşa Camii yanındaki, günümüzde Yunanistan'da kalan Drama'da bir meydanda yer alan on iki köşeli mermer havuzlarının ortalarında yer alan sütunlardan sonra kenarlarda az sayıdaki lülelerden sular akıyordu.



Şekil 1: Emir Sultan Camii Şadırvanı



Şekil: 2 Çini Müzesi (Kütahya) Kütahya Rehberi

Çokgen kenarlı ve genellikle mermer malzeme kullanılarak inşa edilen sadece havuzdan oluşan şadırvanların, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde pek çok örneğine rastlamak mümkündür. Genellikle iç mekânlarda tercih edilen bu türün örnekleri bazen yapı avlularında da kullanılmıştır. Poligonal (6, 8, 12 kenarlı) veya dairesel olarak inşa edilmişlerdir (Şekil 1-2-3).



Şekil: 3 Bursa Ulu Cami Şadırvanı (Kulturportali.gov.tr)

b. Üst Örtüsü Bulunan Şadırvanlar

Üstü kapalı bu türdeki şadırvanların dörtgen, çokgen ve dairesel formlarda inşa edilmiş örnekleri bulunmaktadır. Su haznesi olarak kullanılan havuzun dış kenarlarından yükselen sütunlarla taşınan bir üst örtüye sahip bulunan bu şadırvanlar, daha çok dış mekânlarda kullanılmıştır. Üst örtüleri genellikle taş veya mermerden yapılmıştır. Sütun ve üst örtü kenarları mermer oyma bitkisel süsleme ve bezemelere sahiptir. Mimar Sinan'ın başyapıtlarından (kalfalık eserim dediği) Süleymaniye Camii'nin avlusundaki mermer, dikdörtgen planlı, fiskiyeli havuzun,

revaklı avlunun ortasında mekânsal etkiyi bütünleyici bir unsur olarak şadırvan yerine düşünüldüğü ileri sürülmektedir (Şekil 4).



Şekil: 4 Süleymaniye Camii Su Köşkü-Şadırvanı (Fatih, M. ÇAKIR)

c. Baldaken Şadırvanlar

Osmanlı mimarisinde en çok kullanılan şadırvan biçimidir. Üstü kapalı, yanları açık olarak inşa edilen bu şadırvanlar diğer tiplerden farklı olarak geleneksel bir şadırvan formu oluşturmuştur. Baldaken şadırvanlar iki bölümden oluşmaktadır: Baldaken tarzda ilk bölüm, yapı üzerini örten çatıdır. Dörtgen ve çokgen formda olanları da görülen örtü, köşelerden ve yanlardan yükselen sütunlar üzerine oturmaktadır. Çoğu örnekte üst örtü saçaklarla nihayetlenmektedir. İkinci bölüm ise ortada, abdest almak için kullanılan bir havuzdan oluşmaktadır. Taş veya mermerden yapılmış bu havuzlara “hazne” adı verilmektedir. Pek çoğu sekizgen planlı olan havuzlar altıgen, kare ve dikdörtgen planlı olarak da inşa edilmekte idi. Bazı havuzların üstü suyun kirlenmemesi için metal bir şebeke veya tel kafesle örtülmektedir. Havuzlarının ortalarında suyun fişkirarak aktığı ve ses etkisi yapan birer fiskiyenin (püskürteçin) bulunduğu örneklere rastlanmaktadır. Şadırvanların kenarlarındaki musluklardan akan suların tahliyesi için taşlar oyularak kanallar (arklar) yapılmıştır. Abdest alan kişilerin üstüne sıçramaması ve daha az su kullanımının sağlanması amacıyla şadırvanlara küçük musluk takma geleneği vardır. Muslukların karşısında abdest alanların oturup ayaklarını yıkayabilmeleri için taş veya ahşaptan yapılmış seki veya oturaklar, şadırvan mimarisinin ayrılmaz parçalarıdır (Şekil 5).



Şekil: 5 Ayasofya Şadırvanı (Y. Mimar C. İZGİ)



Şekil: 6 Ayasofya Şadırvanı (Y. Mimar C. İZGİ)

c.1. Ayasofya Şadırvanı

I. Mahmut'un 1153 (1740) yılında Ayasofya Camii avlusunda yaptırdığı barok üsluptaki şadırvan, Osmanlı sanatının en muhteşem şadırvanıdır. Mermer havuz on altı dilimli olup üstünde aynı şekilde düzenlenmiş zarif metal şebeke mevcuttur. Geniş saçaklı, kubbeli üst yapısını mukarnas başlıklı sekiz zarif sütun taşır. Anadolu'nun en büyük şadırvanı Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki 1166 (1753) tarihli çifte şadırvandır. İlk şadırvanı günümüze ulaşmayan caminin kuzeyindeki dikdörtgen planlı, iki havuzlu, sade görünümlü şadırvan iki büyük kubbe ile

örtülüdür. Üst örtü on sekiz paye ile taşınmaktadır. Merzifon'da Kara Mustafa Paşa Camii'nin avlusundaki onaltıgen mermer havuzlu şadırvan süsleme bakımından önemlidir. Bu şadırvanın sekiz ahşap direk tarafından taşınan üst örtüsü içten bağdadi kubbe, dıştan kurşun kaplı piramidal bir külahtır. Kubbe içi 1875 yılında Zileli Emin Usta tarafından yapılan eşsiz İstanbul manzaralarıyla süslenmiştir. Aydın Cihanoğlu Camii avlusundaki mermer şadırvan da süslemeleriyle dikkat çeker.⁵

İstanbul'daki en büyük ve en güzel şadırvanlardan biridir. Mukarnas başlıklı sekiz mermer sütunun ve sekiz kemer üzerine yerleştirilmiş kubbe ve saçak ile örtülüdür. Kubbenin üzerinde üst kısmı tunçtan lale şeklinde oyularak yazılmış "Allah" ve alt kısmında aynalı olarak "Muhammed" yazısı ile mermer revakın üst ve iç kısmında "Kaside" bulunmaktadır. Şadırvan onaltı dilimli olup, her dilimin ortasında tunç musluklar bulunmaktadır. Muslukların üzerindeki dilimli tunç şebekelerin birleştiği kısmın üstünde, tunçtan lale şeklinde "Biz Her Şeyi Sudan Yarattık" ibaresinin yazılı olduğu alemler vardır (Şekil 6).⁶

d. Çok Fonksiyonlu Şadırvanlar

Genellikle ticaret kervanlarının uğrak yeri olan han ve kervansaraylarda yer alan Selçuklu ve Osmanlı dönemi şadırvanları bu gruba dahil edilmektedir. Alt bölüm genellikle abdest alma yeri olarak kullanılırken, üst bölümleri ise mescid ya da kütüphane gibi fonksiyonlar (işlevler) için yapılmıştır (Şekil 6-7).

⁵ Mustafa Bektaşoğlu, *Anadolu Şehri Su Yapıları Anadolu'da Su Medeniyeti Dizisi*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013.

⁶ Sezer Tansuğ, "18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", *Vakıflar Dergisi*, S. 6, İstanbul, 1965, s.93.



Şekil: 7 Kıbrıs Büyük Han (Arkeolojik haber.com)

Çok sıklıkla rastlanmamakla beraber, Bursa başta olmak üzere, özellikle Anadolu'da ve Kıbrıs'ta örnekleri bulunmaktadır.⁷



Şekil: 8 Kozahan Şadırvanı-Mescidi (Bursa)

e. İstanbul'daki Şadırvanlardan Örnekler

e.1. Eyüp Sultan Cami Şadırvanı

Fatih Sultan Mehmed Tarafından 1458-59 yıllarında yaptırılmıştır.⁸ Bugünkü haline Sultan III. Selim zamanında kavuşmuştur. Baldaken şadırvan olarak betimlenmektedir. Örtüsü kurşun kaplıdır. Geniş saçakları bezemelidir (Şekil 9).

⁷ Kıbrıs Büyük Han, *Arkeolojik*, haber.com, (05.03.2021).

⁸ Mehmet Nami Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.118-127.



Şekil: 9 Eyüp Sultan Cami Şadırvanı (Eyüp)

e.2. Fatih Cami Şadırvanı

Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Yapımına 1462 yılında başlanmış ve 1470 yılında tamamlanmıştır. Mimarı, Sinaüddin Yusuf bin Abdullah (Atik Sinan)'tır. Döşemesi mermerdir. Kademeli konik örtüsü kurşun kaplıdır. Geniş saçakların alt kısmı bitkisel motiflerle bezenmiştir. 2013 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1. Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmek amacı ile sökülmüş, yeniden yapılmıştır (Şekil 10).



Şekil: 10 Fatih Cami Şadırvanı (Fatih)

e.3. Bayezid Cami Şadırvanı

Bayezid semtinde Sultan II. Bayezid tarafından 1501-1506 arasında yaptırılmıştır. Osmanlı klasik dönem mimarisinin erken dönem eserleri arasında bir yapıdır. Mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmez; Mimar Hayrettin veya Yakupşah bin Sultanşah tarafından

yapıldığına, Mimar Kemalettin tarafından da restore edildiğine dair görüşler vardır. İstanbul'da orijinalliğini koruyan en eski selatin camii olarak kabul edilir. II. Bayezid'in mezarı, caminin haziresinde bulunur (Şekil 11).⁹



Şekil: 11 Bayezid Cami Şadırvanı (Fatih)

e.4. Şehzade Cami Şadırvanı

İstanbul'un Fatih ilçesinde yer alır. Kanuni Sultan Süleyman buyruğu ile, Saruhan Sancak Beyi iken 1543'te 22 yaşında ölen oğlu Mehmed adına 1543-1548 yılları arasında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.¹⁰ “Eski Odalar diye adlandırılan Yeniçeri Ocağı arazisi üzerine konumlandırılmıştır”. Bu şadırvanın sekizgen mermer, alçak bir seki üzerinde olduğu gözlenmektedir (Şekil 12).

⁹ Cevat Akkanat, “İstanbul'da Bayezid Camii ve Külliyesi”, *Diyanet Dergisi*, S.239, Kasım 2010,(05.03.2021).

¹⁰ Doğan Kuban, *İstanbul Yazıları*, YEM Yayınları, İstanbul 1998, s. 23.



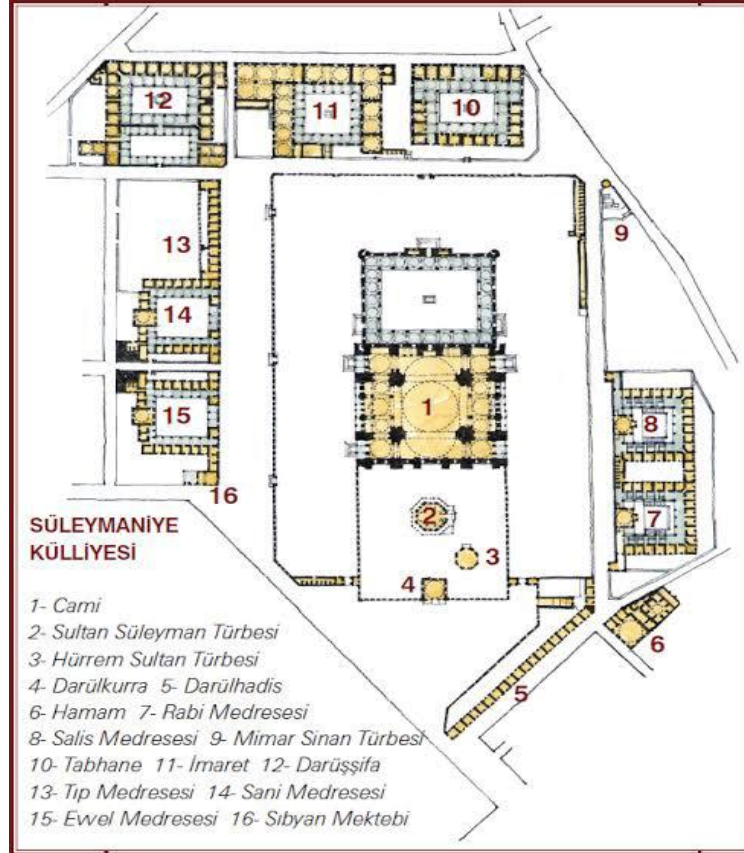
Şekil: 12 Şehzade Cami Şadırvanı (Aykutlu 2014)

e.5. Süleymaniye Cami Şadırvanı

Kanuni Sultan Süleyman adına 1551-1557 yılları arasında İstanbul'da Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir (Şekil 13).¹¹ Mimar Sinan avlu ortasında yaptığı bu su tesisini abdest şadırvanı olarak değil susuzluk gereksinimini karşılamak üzere konumlandırmıştır. “Su köşkü” olarak da tabir edilmektedir. Abdest alma şadırvanı, cami dış duvarında, mermerden teksıra, duvar üzerinde tasarlanmıştır, “zembil şadırvan” olarak adlandırılmaktadır.¹²

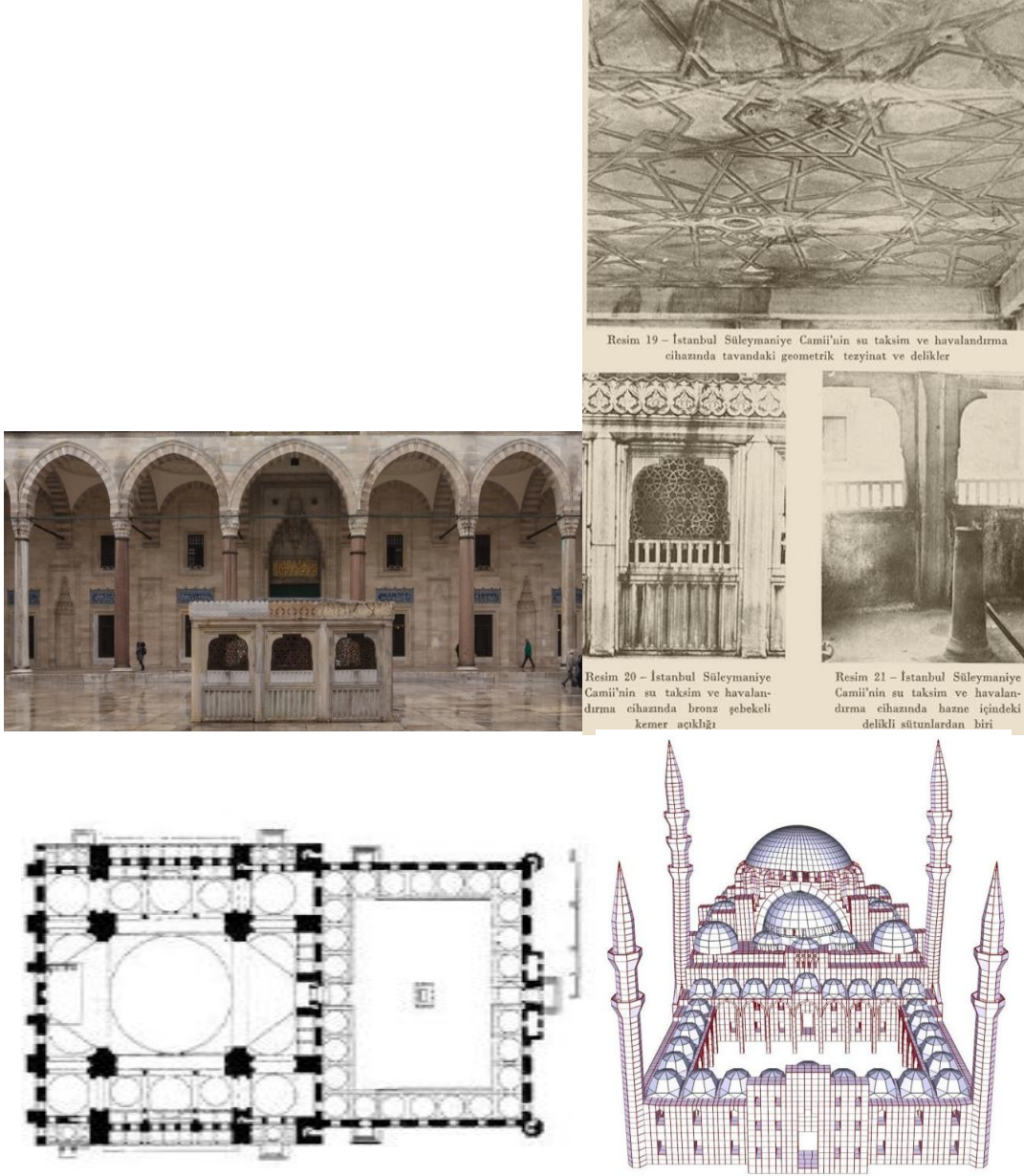
¹¹ Y. Önge, *a.g.e.*, s. 114-119.

¹² Y. Önge, *a.g.e.*, s. 114-119.



Şekil: 13 Süleymaniye Cami Külliyesi¹³

¹³ <https://suleymaniyecami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-plani/> (05.03.2021).



e.6. Mihrimah Sultan Cami Şadırvanı

Üsküdar ilçesinde meydana bulunan, Mimar Sinan'ın Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan kızı Mihrimah Sultan için 1548'de tamamladığı eserdir. Bağlarbaşı ve İcadiye'den su getirilmekte idi. Son cemaat yeri sundurmasının altında yer almakta olup mermer ve taş işçiliği ile ünlenmiştir (Şekil 15).

¹⁴ Y. Önge, *a.g.e.*, s. 114-119.



Şekil: 15 Mihrimah Sultan Cami Şadırvanı (Üsküdar)

e.7. Kılıç Ali Paşa Cami Şadırvanı

Kılıç Ali Paşa Cami ve şadırvanı Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından 1580 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Sekiz sütun üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. İstanbul'un Tophane semtinde bulunmaktadır (Şekil 16).



Şekil: 16 Kılıç Ali Paşa Cami Şadırvanı (Tophane)

e.8. Nurbanu Sultan Valide-i Atik Cami Şadırvanı

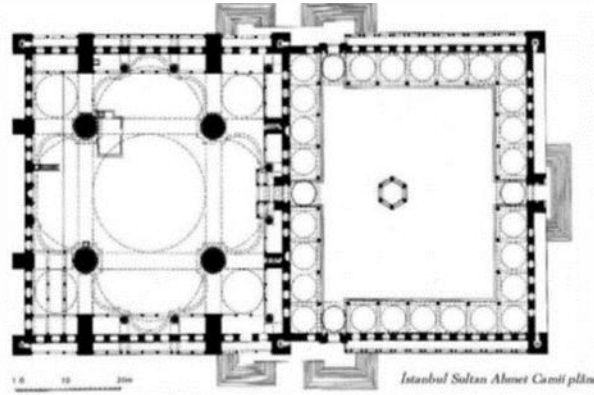
Cami ve şadırvan, Osmanlı İmparatorları'ndan II. Selim'in eşi, III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından 1570'lerde Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye'nin medresesinde de bir şadırvan bulunmakta idi (Şekil 17).



Şekil: 17 Valide-i Atik Cami Şadırvanı (Üsküdar)

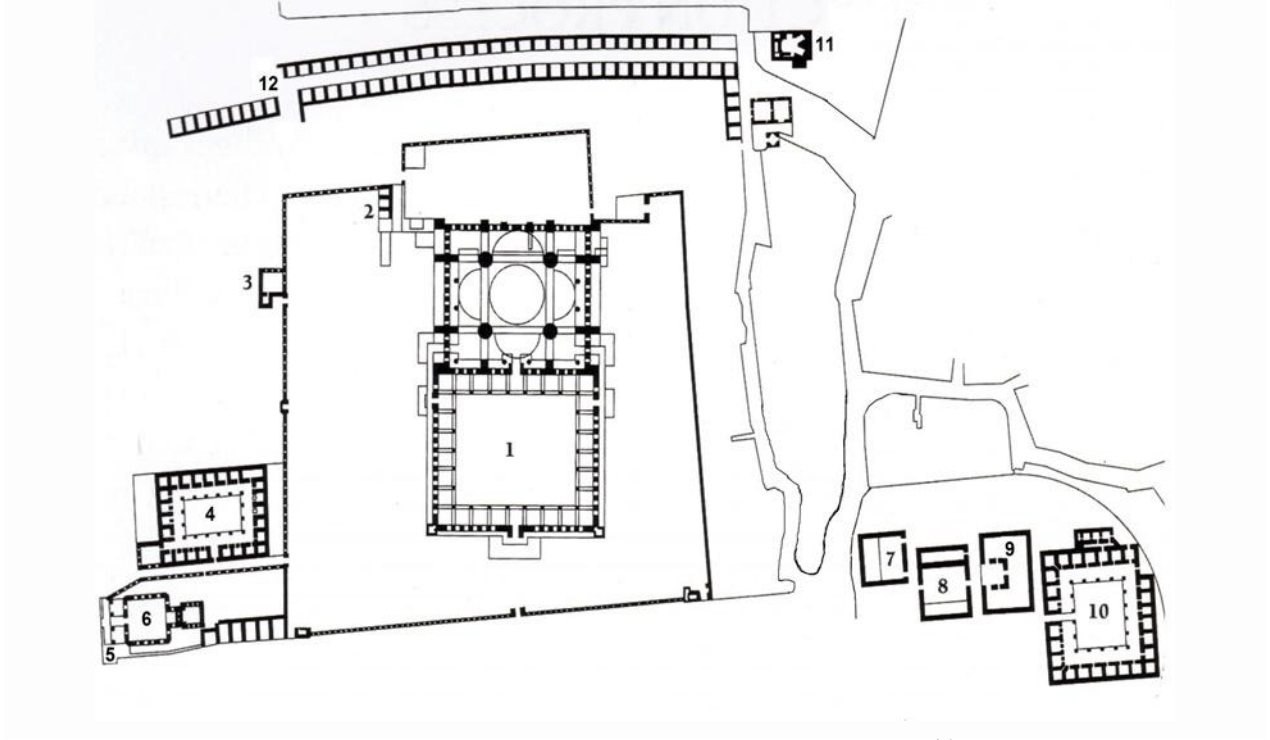
e.9. Sultanahmet Cami Şadırvanı

1609-1616 yılları arasında Osmanlı Padişahı I. Ahmed tarafından, cami avlusunda Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılmıştır (Şekil 18). Şadırvan altı sütun üzerinde yükselen küçük, kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Cami revaklarının altında boydan boya uzanan muslıklar bulunmaktadır.



Şekil: 18 Sultanahmet Cami ve Külliyesi Planı¹⁵

¹⁵ <https://sultanahmetcami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-planı/>, (05.03.2021).



Şekil: 19 Sultanahmet Cami ve Külliyesi Planı¹⁶

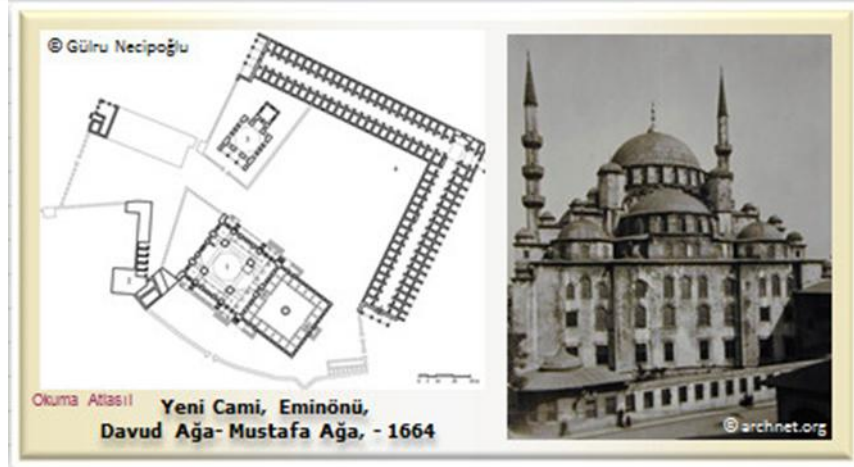


Şekil: 20 Sultanahmet Cami Şadırvanı (Fatih)

¹⁶ <https://sultanahmetcami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-planı/>, (05.03.2021).

e.10. Yeni Cami Şadırvanı

1597 yılında Sultan III. Murad'ın eşi Safiye Sultan'ın emriyle temeli atılmış ve 1665'te zamanın padişahı IV. Mehmed'in annesi Turhan Hatice Sultan'ın büyük çabaları ve bağışlarıyla tamamlanıp ibadete açılmıştır (Şekil 21).¹⁷



Şekil: 21 Yeni Cami Şadırvanı Okuma Atlası (Eminönü)¹⁸

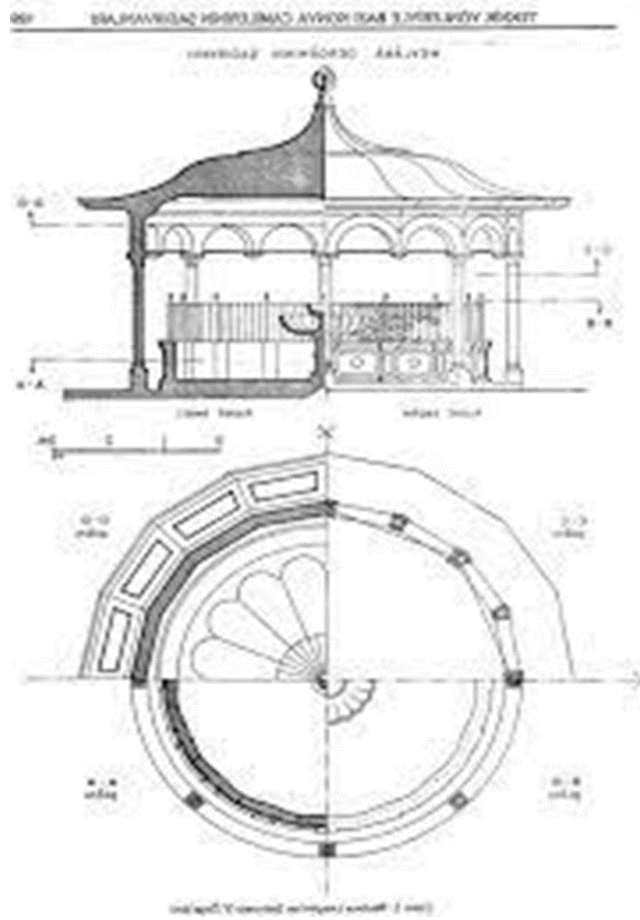


Şekil: 22 Yeni Cami Şadırvanı (Eminönü)

¹⁷Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Yenicami Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yayınları, Ankara 2013, s. 439-442.

¹⁸Gülru Necipoğlu, *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, (çev. Gül Çağalı Güven), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 799, 546 illüstrasyon, 5 harita.

“Sultan Ahmed, Eminönü Yeni Valide ve Üsküdar Yeni Valide camilerindeki bu su taksim ve havalandırmacı hazları, maalesef sonradan hazneleri kenarlarına konulan adi musluklar ve oturaklarla birer abdest şadırvanı haline getirilmişlerdir”^{19,20}



Şekil: 23 Yeni Cami Şadırvanı Külliyesi ve Planı (Eminönü)

¹⁹O.Özyurt, a.g.m., s. 117.

²⁰Y. Önge, a.g.e., s. 114-119.

Sonuç

Geleneksel cami, han ve kervansaray mimarisinin bütünleyici bir parçası olan şadırvanlar, sahip olduğumuz kültürel birikimi zenginleştiren mimari öğelerdir. Bazı meydan veya çarşıların içine inşa edilerek, çeşme işlevi gören şadırvanlar da görülmektedir. Şadırvanlar, su mimarisi söz konusu olduğunda çeşmelerden sonra en yaygın yapılan estetik ve işlevsel mimari öğelerdir. Padişah ,hanım sultan, sadrazam gibi ileri gelenler, görsel bezemenin, estetik düşüncenin öne çıktığı, birer sanat yapıtı olan şadırvanlar yaptırmışlardır. Havuzlar, sütunlar ve çatı örtüleri taş,mermer, ahşap, metal gibi malzemelerle oymacılık, nakış ve hat sanatının uygulandığı birer baş yapıt haline getirilmişlerdir. Bu yapıların korunması ve gelecek nesillere taşınması büyük önem arz etmektedir. Taşınabilir veya taşınmaz kültürel ve mimari miras, tarihsel belge özelliklerinin yanısıra bireylere ortak geçmişlerinin bilincini aşılama da önemli rol oynamaktadır.Bu nedenle bu mirasın yaşatılması ve sürdürülmesi çok önemlidir. Mimarlık mirası yalnız saray, köşk, konak gibi nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları, taşınır ve taşınmaz tüm kültürel mirası içermektedir. Tarihi yapıların yıkılmış ve herhangi bir nedenle yok olmuş (deprem, sel vb. afetlerle) daha önce mevcut olduğu halde sonradan yıkılmış bulunan şadırvanlar uluslararası restorasyon ilkeleri uyarınca, şadırvana ait rölöve ve fotoğrafların, gravür, minyatürlerin rekonstrüksiyonu için yeterli olduğu ilgili uzmanlarca (sanat tarihçileri, restoratör mimarlar ve restoratörlerce) saptanarak özgün malzeme ile yeniden yapılabilmektedir.

Kaynaklar

BEKTAŞOĞLU, M., *Anadolu Şehri Su Yapıları Anadolu'da Su Medeniyeti Dizisi*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013.

ÇOBANOĞLU, A. V., “Yenicami Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yayınları, Ankara 2013, s. 439-442.

HASKAN, M. N., *Eyüpsultan Tarihi*, Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

KUBAN, D., *İstanbul Yazıları*, YEM Yayınları, İstanbul 1998.

NECİPOĞLU, G., *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, (çev. Gül Çağalı Güven), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 799, 546 illüstrasyon, 5 harita.

ÖNGE, Y., *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

ÖZYURT, O., “Teknik Yönleriyle Bazı Konya Camilerinin Şadırvanları ve Bunların Türk Şadırvan Mimarisindeki Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXII. Ankara 1991, s. 117-132.

SÖNMEZ, Z., *Mimar Sinan'ın Şadırvanları, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1988.

TANSUĞ, S., “18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı”, *Vakıflar Dergisi*, S. 6, İstanbul, 1965, s.93-101.

TOKAY, E., *İstanbul Şadırvanları*, Yayın Evi Yok, İstanbul 1951.

AKKANAT, C., “İstanbul'da Bayezid Camii ve Külliyesi”, *Diyanet Dergisi*, S.239, Kasım 2010, <https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=1336> (05.03.2021).

<https://suleymaniyecami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-plani/> (05.03.2021).

<https://sultanahmetcami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-plani/>, (05.03.2021).

<https://sultanahmetcami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-plani/>, (05.03.2021).

<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/osmanlidan-kibrisa-miras-buyuk-han-364204.html>(05.03.2021).